

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Milton on the Son of God and the Holy spirit. From his treatise *On Christian Doctrine*. With introduction by Alexander Gordon, M. A. London. British and Foreign Unitarian Association. 1908. p. XI. 136. — Az „Elveszett Paradicsom“ és a „Visszanyert Paradicsom“ fenséges szárnyalású költője nemcsak mint költő és jeles próza-író volt nagy, hanem mint theologiai író is az elsők sorában foglal helyet, mit hátrahagyott s napfényre később került munkája kétségen felül bizonyít. Már mielőtt e munkát felfedezték volna, egy irodalomtudós, ki költeményeit mélyebben tanulmányozta, azt jegyezte meg, hogy az „Elveszett Paradicsom“ theologiója arianismus. A Fiút mint külön lényt festi; s uralmát ráruházottnak. Az Atya az egyetlen és hasonlithatlan Úr. A „Visszanyert Paradicsom“-ban is a Fiú mindenütt mint alárendelt, csaknem humanitarius szempontból felfogott lény jelenik meg. Ez észrevételt megerősíti felfedezett theologiai munkája is, melyben azt mutatja meg, hogy „a fiú isteni természettel van felruházva, de külön lény az Atyától; az Atyával egy szeretetben és az akarat egybehangzásában s szabadító küldetésére mindent az Atyától vett“. A munka czime: „De Doctrina Christiana“. 1823-ban fedezték fel az állami levéltárban, a hová Skinner Dániel cambridge-i tudóstól jutott volt, a kire azért bizta azt Milton, hogy kinyomassa, a mi azonban elmaradt. A felfedezett latinul irt munkát 1825-ben Sumner R. K. állami levéltárnok közzé tette eredetiben és angol fordításban, s ugyanabban az évben az angol fordítást ismét kinyomták Bostonban Amerikában; s ennek hatása alatt nem sokára két jeles essay jelent meg Miltonról, a Channingé és a Lord Macaulayé.

A költő születésének 300-ik évfordulója a múlt évben alkalmat adott arra, hogy művéből új kiadást rendezzenek. E kiadás a *Doctrina Christiana*-ból „az Isten fiáról és a szentlélekről“ való részleteket tartalmazza. Dr. Gordon, a tudós theol. tanár ezeket válasz-

totta ki mint legjellemzőbbeket a Milton theológiájából. S hozzá értékes bevezetést írt, melyben részletesen beszámol a kézirat sorsáról s jelezi Milton főbb theol. nézeteit. Dr. Gordon a Sumner fordításának második kiadását (1853) használja szövegül. — A brit és külföldi unitarius társulat szép dolgot mivelt e kiadással. Ez hála és elismerés. Az angol unitarismusnak egyik előhírnöke volt a *De Doctr. Christiana* szerzője oly időben, a mikor ahhoz a léleknek teljes bátorságára volt szükség. És hogy ez a szerző, ez a bátor lélek a tiszta szívé, nagytehetségű költő, Milton volt, az az unitarismusnak mindig dicsősége marad.

P. D.

A Széplaki Petrichevich-Horváth család. Irta *Sándor Imre*. Különlenyomat a *Genealogiai Füzetek* 1908. évi folyamából. Kolozsvár, 1908. 8r. 41 l. 2 czimmerrel és 2 leszármazási táblával E hazánk történetében jelentékeny, egyházunkban vezérszerepet vivő család részletes történetét kapjuk Sándor Imre munkájában. A család horvát eredetű. P. Horváth Miklós XVII. százbeli följegyzései szerint Báthory István idejében, valószínűleg azonban előbb, János Zsigmond vagy Izabella alatt költöztek Erdélybe. Itt csakhamar jelentős szerephez jutnak s házasságaik révén a legjobb családokkal lépnek összeköttetésbe. A beköltöző *I. Miklós* fia *I. Kozma* már fogarasi várnagy, majd kapitány. A XVIII. százév folyamán a leányok közül *Anna* a későbbi fejedelemnek, Barcsay Ákosnak felesége, a afiu közül *II. János* Kemény János fejedelem kedves udvari embere, kivel 1662-ben a nagyszőlősi csatatéren együtt esik el. Kortársa *II. Kozma*, a család idősebb ágának megalapítója, elismert nevű törvénytudó s érdekes naplóíró, a ki küzdelmes gyermek- és ifjúság után kelleetlenül vesz részt II. Rákóczy György lengyel hadjárataiban, majd itthon előbb Küküllőmegye követe, utóbb alispánja lesz. Része van II. Rákóczy György és Barcsay Ákos küzdelmeiben, azután Apaffy alatt csendesen, elvonulva él 1690-ig. Unokái közül k naplóíró *II. Boldizsár* első volt családjából, a kit az unitarius főgondnoki méltóságra választottak. Ennek fia *Dániel* nem tudott ellentállani az áttérítési kísérleteknek s a család katolikus ágának megalapítója lett. Utódai közül való *Albert* (1800—1874.) háromszéki főkirálybíró, ki aulikus érzelmeivel megérdemelte ugyan az osztrák báróságot (1859.), de nemzete részéről elismerésre nem tarthat számot. A katolikus ág többi tagjai közül még az altábornagy és német memoire-író *Jánost* s testvérét az író P. Horváth *Lázárt*, a Honderü szerkesztőjét említhetjük.

A mindvégig unitárius ág az Apaffy uralkodása elejétől szereplő *II. Ferencz*-től származik, a ki több országgyűlés tényezője s az *Apologia fratrum unitariorum* írója volt. Unokái közül *IV. Kozma* (1735—1794.) mint vitéz katona vált ki s 1788-ban báróságot kapott. *IV. Ferencz* (1731—1804.) nagy eszű, szép jellemű, kiváló szervező tehetségű főgondnokunk. Fia *Károly* (1776—1830.) főgondnokunk, nevezetes könyvtár gyűjtője. Ennek fia *II. Ferencz*, a tudós Kemény József gr. barátja, a kinek fia *br. P. Horváth Kálmán* főgondnokunk.

Sándor Imre munkájában az irodalom teljes anyagát felhasználta a család történetének megírásához s azon kívül az Erdélyi Nemzeti Múzeumnak ma már az erdélyi genealogusok előtt elkerülhetetlen levéltáraiban is kutatásokat végzett. Ezeknek eredménye munkájának adatgazdagsága, a melylyel különösen a közpályákon szerepelt kiemelkedő családtagoknál, de általában az egész munkában találkozunk. Csak sajnálhatjuk, hogy a jelenleg Széplakon őrzött családi levéltár nem állhatott rendelkezésére. Így tán teljesen tisztázhatta volna a családfa elején álló I. Miklós többszöri házassága és I. Kozma leszármazása kérdését, melyet még most — a szerző subjectiv meggyőződését tisztelve ugyan — nem tudunk eldöntötnnek elismerni. Mert nézetiünk szerint az a nem véletlen tény, hogy Kozma Komlódra települt meg, aligha nem éppen a Mezőségen élt Komlódi családdal való rokonság s így hihetően a szerzőtől el nem ismert Komlódi Orsolyától való származás mellett szól. A szöveg áttekinthetőségét emelte volna az is, ha *II. Kozma* bővön, jól és szeretettel megírott életrajzában az író nem terjeszkedett volna ki részletesen olyan mellékkörülményekre, a milyen itt a Kapi—Macsikási-féle örökségi pör. Különösen a latin szöveget csak jegyzetben kellett volna adnia. Ugyancsak e szempontból jegyzetbe tehette volna *P. Horváth Lázár* különben érdekes tartalmu leveleit. *P. Horváth Ferencz* szervező működését — történeti jelentőségével arányban — tárgyalhatta volna bővebben is. A sokfelé elágazó család bonyodalmas leszármazásán két szép genealogiai tábla igazít el. A *II.* táblán azonban *Horváth Károly* utódainak elágaztató vonala sajtóhibából, tévesen, testvérétől *Zsuzsától* indul. A két jó czímerrajz *K. Sebestyén József* festőművész munkája. Kívánatos, hogy a szerző, kinek e család története sok kisebb-nagyobb genealogiai értekezése után első terjedelmesebb műve, tovább folytassa sikeres munkálkodását. Folyóiratával, a *VII.* évfo-

lyamba lépő, anyagi áldozatával fentartott Genealogiai Füzetekkel már eddig is becses, hézagpótló szolgálatot tett a szakirodalomnak. Mert azt senki sem tagadhatja, hogy a genealogia, ha apró részletéga is a történettudománynak, de ismerete szükséges és fontos, mivel a családok történetével kapcsolatban sokszor bepillantást enged kiváló egyéneknél az örökölt tulajdonságok útjaiba s a történelmet mozgató, sokszor rejtett családi érdekszálak ismeretére vezet. Ezt a bepillantást és megismerést a családi levéltárak anyaga mozditja legjobban elő. Ezért nagyon kívánatosnak tartanók, ha a szép multu P. Horváth-család levéltárát a történetírás számára hozzáférhető helyen, az Erdélyi Múzeumban örökös letétül elhelyezett nagyszámu, többi erdélyi családi levéltárak közt láthatnók.

A füzet ára 1 korona. Megrendelhető a szerzőnél (Kolozsvár, Wesselényi Miklós-utca 7.).

Kelemen Lajos.

Sz. 1177—1908.

Pályázat egyházi beszéd megírására.

Közönséges vasárnapi ünnepre népszerű nyelven unitárius egyházi beszéd irandó a protestáns hitélet szabadelvű irányának szellemében s a nép vallásos hitének és erköcsi érzésének serkentésére a következő pályátételre: „Miként teljesítse az unitárius ember Jézus Krisztus példáját követőleg családjá, hazájá, vallása és embertársai iránti kötelességeit s miképpen szolgálthatja e kötelességek teljesítésének bizonyítékait?”

A beszéd terjedelme cicero betűkkel nyomatva nyoleczad alakban leg-fennebb 12—16 oldalra terjedhet.

A pályadíj Egyszáz korona, mely a bírálat kihirdetése után csak absolut becsü eredeti beszédnek adatik ki.

A bírálat eredményét az 1909 évi Egyházi Főtanács hon hirdetik ki; a bírálatot pedig az Egyházi Képvisező Tanács által a kolozsvári unitárius Kollogiumban tanító felszentelt lelkészek és tanárok köréből, az E. K. Tanács által választott 3 tagu bíró-bizottság teljesíti.

Pályázhat minden felszentelt unitárius pap, kivéve az előbb említett Kollogiumban tanító tanárokat és papokat.

A pályaművek idegen kézzel irandók le és jeligével látandók el, szerző neve pedig külön boritékba zárandó s ez a boriték a pályamunka jeligéjével látandó el.

A pályaművek 1909. évi június hó 30-ig posta útján az unitárius püspöki hivatalhoz küldendők be, később beérkező művek pályázatra nem bocsátatnak.

A pályamű a nyertes szerző tulajdona marad, de a „Keresztény Magvető” című unitárius folyóiratban kiadatik.

Nyomatásban már megjelent beszédek nem versenyezhetnek.

A Magyarországi Unitárius Egyház Képvisező Tanácsának Kolozsvárt 1908. évi december hó 9-én tartott üléséből.

FERENCZ JÓZSEF,
unitar. püspök.

VÉGH MIHÁLY,
titkár.

Sz. 1175—1908.

Irodalmi pályázat.

A Magyarországi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa a következő pályázatot hirdeti ki:

Megírandó a magyarországi Unitárius Egyház története oknyomozólag. Pályázók kötelesek a mű tervezetét és egy pár fejezetet egészen kidolgozva beküldeni. A beérkező pályaműveket, illetve pályaterveket az E. K. Tanács megbíráltatja s a bírálat eredményéhez képest megadja a megbízást a mű megírására 1912. évi december 31-ig terjedő időre.

A mű terjedelme 25—30 nyomtatott ív lehet. Díja 4000 korona. A tulajdonjog az egyházá.

A pályatervek 1910. évi december hó 31-ig nyújtandók be Ferencz József unitárius püspökhöz Kolozsvárt.

A Magyarországi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsának Kolozsvárt 1908. évi december hó 9-ik napján tartott üléséből.

FERENCZ JÓZSEF,
unitar. püspök.

VÉGH MIHÁLY,
titkár.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az angol unitariusok évkönyve szerint — melyet W. Copeland *Bowie* titkár állított össze — Angliában az unitariusoknak 372 gyülekezetük van; ebből 294 a tulajdonképpeni Angolországban, 38 Irlandban, 6 Skóciában és 34 Walesben. Magában Londonban 28 az unitarius gyülekezetek száma. — Amerikában Lewis G. *Wilson* titkár 483 unitarius gyülekezetet sorol fel évkönyvükben. Ezeknek nagy része a legmiveltebb államra, Massachusetts-re esik; a többi a más államokra, s nincs az Egyesült-Államokban egy állam se, a hol ne lenne unitarius gyülekezet. Újabban különösen Californiában szaporodik azoknak száma. A múlt évi összes gyarapodás: 5. A nagyobb városok közül Bostonban 24 gyülekezet van, New-Yorkban (Brooklynnal) 10, Chicagóban 6. Az angol unitarius évkönyv a külföldi unitariusokról és más szabadelvű keresztényekről is közöl adatokat. Ilyenek az európai országokon kívül találatnak még Indiában, Japánban és Ausztráliában. Az amerikai évkönyvnek még a fennebbiek mellett nevezetes adata, hogy az „universalista egyházak“ az unitariusokkal szorosabb egyházi összeköttetésbe léptek és mindkét részről választmányt neveztek ki a közös érdekű ügyek együttes intézésére.